

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1\(45\)-468-479](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1(45)-468-479)

УДК 336.7:330.567.2

JEL Classification: D14; G21; D15

Владислав Сергійович Зеленський

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: vzelenskiy@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5305-9482>

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ: РОЛЬ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ

У статті систематизовано напрацьовані теоретичні підходи щодо ролі домогосподарств у формуванні фінансових ресурсів банків. Встановлено, що науковці класичної, неокласичної, кейнсіанської, посткейнсіанської, інституційної, поведінкової, монетаристської шкіл трактують заощадження домогосподарств як базовий елемент ресурсної бази банківських установ, ключовий фактор їхньої ліквідності, інвестиційної активності та фінансової стійкості. Доведено, що за традиційних підходів під заощадженнями розуміють фінансові ресурси, обумовлені доходами й відсотковими ставками, через що звужуються можливості пояснення динаміки обсягів вкладень в умовах невизначеності, подібних нинішнім. Запропоновано виділення поведінково-інституційної, регуляторно-сигнальної і антициклічної функцій депозитів; обґрунтовано доцільність застосування інституційно-біхевіористичного підходу, який дає можливість трактувати заощадження населення як інституційно й поведінково зумовлений елемент фінансової системи, а також відповідну йому стратегію залучення фінансових ресурсів населення, реалізація якої сприятиме забезпеченню фінансової стійкості банківських установ в умовах невизначеності.

Ключові слова: заощадження домогосподарств; фінансові ресурси банківських установ; фінансова стійкість; депозитна база; інституційно-біхевіористичний підхід; антициклічна функція; поведінково-інституційна функція; регуляторно-сигнальна функція; стратегії залучення ресурсів.

Рис.: 1. Бібл.: 11.

Постановка проблеми. Зростаюча політична й економічна нестабільність у сучасному світі й пов'язана з нею підвищена чутливість фінансових ринків до інформаційного порядку денного, надає проблемі формування стабільної ресурсної бази банківських установ особливої актуальності. Одним з основних джерел фінансових ресурсів банків, а отже, гарантом їх ліквідності, інвестиційної активності, фінансової стійкості є заощадження населення. Водночас підвищений рівень невизначеності й потужні інформаційні шоки знижують інституційну довіру, трансформуючи фінансову поведінку населення, у зв'язку з чим наразі слід переглянути традиційні наукові підходи до розуміння ролі заощаджень домогосподарств у системі формування фінансових ресурсів банків. Вони полягають у тому, що депозити населення – це відносно стабільний і кількісно вимірюваний ресурс, обсяг якого залежить від суто економічних факторів, передусім відсоткових ставок, рівня доходів населення, макроекономічної кон'юнктури тощо. Однак в умовах невизначеності на чільне місце виходять інші, суб'єктивні чинники – очікування, рівень довіри, сприйняття ризиків, поведінка домогосподарств. Саме важливість врахування соціальних, психологічних та інституційних факторів у фінансовій поведінці домогосподарств і актуалізує необхідність переосмислення ролі заощаджень населення у формуванні фінансових ресурсів банківських установ з позицій інституційно-біхевіористичного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній науці напрацьовано потужний доробок щодо ролі депозитів населення у функціонуванні банківської сфери. Переважна більшість досліджень зосереджена на аналізі заощаджень населення як суто фінансового ресурсу, який можна виразити кількісними параметрами. Такий підхід знаходимо у працях представників класичної та неокласичної економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Маршалл, Л. Вальрас, В. Парето та ін.) [7; 11]; монетаристів (М. Фрідмен, К. Брюннер, А. Мельтцер, А. Шварц та ін.) [2; 4; 6]; науковців, що вивчали проблеми банківської ліквідності (В. Беджет, Дж. Тобін, Д. Даймонд, Ф. Дибвіг та ін.) [1; 8]; представників кейнсіанської та посткейнсіанської економічної теорії (Дж. Кейнс, П. Девідсон, Н. Калдор, Дж. Робінсон, Х. Мінські та ін.) [10]; класичної та

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

неокласичної економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Маршалл, Л. Вальрас, В. Парето та ін.) [7; 11]; теорії економічного зростання (Р. Солоу, Т. Свон, Н. Калдор, П. Ромер, Р. Лукас); теорій фінансового посередництва (Е. Шоу, Р. МакКіннон, Дж. Стігліц, Ю. Фама, Ф. Дибвіг та ін.) [3], соціально орієнтованої економіки (В. Ойкен, В. Рьопке, О. Рюстов, А. Мюллер-Армак) і фінансової інклюзії (А. Сен, Р. Таунсенд, Л. Клаппер, Дж. Стігліц та ін.). Фінансову поведінку домогосподарств у своїх працях аналізують науковці інституційної (Т. Веблен, Дж. Р. Коммонс, В. К. Мітчелл, К. Е. Ейрс) [9] та поведінкової економіки (Г. А. Саймон, Д. Канеман, А. Тверські, Р. Талер, Р. Шиллер) [5].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на численні наукові дослідження ролі депозитів населення у формуванні ресурсної бази банківської системи, продовження поглибленого наукового пошуку, на наш погляд, потребують певні аспекти окресленої проблематики, зокрема поведінкові патерни населення, механізми втілення інституційних та поведінкових чинників у конкретні кількісні параметри депозитної бази банківських установ, її стабільність та чутливість до різного роду шоків, цілісне розуміння ролі домогосподарств як носія інформаційних сигналів щодо стану банківської системи та інструмента її адаптації до циклічних коливань в економіці. Крім того, у зв'язку з посиленням невизначеності в сучасному світі, переосмислення й відповідної новітнім викликам модернізації потребують стратегії залучення фінансових ресурсів домогосподарств із позицій інституційно-біхевіористичного підходу, що забезпечуватиме не лише нарощування, а й стабільність депозитної бази в несприятливих умовах.

Мета статті – переосмислення і систематизація теоретичних засад ролі заощаджень домогосподарств у формуванні фінансових ресурсів банківських установ; розробка інституційно-біхевіористичних стратегій, орієнтованих на підвищення стабільності депозитної бази та забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Вивчення існуючих підходів щодо розуміння ролі заощаджень домогосподарств у формуванні фінансових ресурсів банківських установ засвідчило багатовекторність наукового пошуку і розуміння всіма науковими школами системного характеру такого впливу. Класична, неокласична, кейнсіанська, посткейнсіанська, монетаристська, інституційна, поведінкова теорії, теорії соціально орієнтованої економіки, фінансового посередництва, фінансової інклюзії, економічного зростання трактують заощадження населення як важливу складову ресурсної бази банківських установ, фактор підтримання їх ліквідності, а також трансформації фінансових потоків, інвестиційного розвитку й стабілізації макроекономічної динаміки загалом.

Класичні наукові школи виділяють ресурсну, стабілізаційну, репутаційну, інвестиційну, трансформаційну, соціальну та ін. функції заощаджень домогосподарств. На нашу думку, вони повною мірою відображають їх роль у якості однієї з основних складових фінансового посередництва та забезпечення стійкості банківської системи.

Представники класичної та неокласичної економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Маршалл, Л. Вальрас, В. Парето та ін.) розглядали заощадження населення передусім як джерело нагромадження капіталу, що формується завдяки ринковим механізмам перерозподілу ресурсів, і є достатньо стабільним та передбачуваним джерелом залучених ресурсів, здатним забезпечувати економічну рівновагу та зростання. Порівняно з міжбанківськими запозиченнями, коштами фінансових корпорацій та іншими джерелами фінансових ресурсів, депозити домогосподарств характеризуються ширшою диверсифікацією вкладників. Це знижує ризики концентрації та підвищує спроможність банківської системи протистояти шокам ліквідності. Масовість заощаджень населення сприяє утворенню збалансованої ресурсної бази банків, що, в кінцевому підсумку, чинить позитивний вплив на загальний рівень їх фінансової надійності.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У працях монетаристів (М. Фрідмен, К. Брюннер, А. Мельтцер, А. Шварц та ін.) і науковців, що вивчали проблеми банківської ліквідності (В. Беджет, Дж. Тобін, Д. Даймонд, Ф. Дибвіг та ін.) депозити населення розглядаються як базовий елемент керування ліквідністю, запобігання панічним настроям і забезпечення стабільного функціонування банківської системи. Значні обсяги депозитів фізичних осіб дають банкам можливість підтримувати оптимальне співвідношення між активами та зобов'язаннями, дотримуватися існуючих регуляторних вимог стосовно ліквідності та капіталу. Крім того, критично важливим для забезпечення стабільності банківського балансу та мінімізації ризиків трансформації строків є скорочення розривів між строками залучення ресурсів і розміщення активів, чому якраз і сприяють строкові депозити населення.

Представники кейнсіанської та посткейнсіанської економічної теорії (Дж. Кейнс, П. Девідсон, Н. Калдор, Дж. Робінсон, Х. Мінські та ін.) у своїх працях відзначали, що заощадження населення відіграють важливу стабілізаційну роль в умовах макроекономічної невизначеності, будучи ключовим елементом формування сукупного попиту. У періоди політичних, економічних, фінансових криз, коли доступ до зовнішніх ринків капіталу виявляється обмеженим чи повністю заблокованим, депозити домогосподарств часто стають одним із небагатьох доступних джерел фінансових ресурсів для банків, знижуючи залежність банківської системи від зовнішніх запозичень, зменшуючи волатильність ресурсної бази й посилюючи її фінансовий суверенітет.

Наукові школи інституційної (Т. Веблен, Дж. Р. Коммонс, В. К. Мітчелл, К. Е. Ейрс) та поведінкової економіки (Г. А. Саймон, Д. Канеман, А. Тверські, Р. Талер, Р. Шиллер) аналізують фінансову поведінку населення з позицій психологічних чинників і обмеженої раціональності домогосподарств. Зростання обсягів депозитів фізичних осіб, за інших рівних умов, є індикатором підвищення рівня довіри до банківських установ і фінансових інститутів загалом. Довіра, у свою чергу, виступає нематеріальним, але критично важливим чинником репутаційної стійкості банківської системи, оскільки зменшує ймовірність масового вилучення вкладів, запобігає розвитку банківських панік та сприяє стабільному функціонуванню платіжного механізму, іншими словами – виступає індикатором соціально-економічної легітимності банківського сектору.

Науковці шкіл класичної та неокласичної економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, А. Маршалл, Л. Вальрас, В. Парето та ін.) і теорії економічного зростання (Р. Солоу, Т. Свон, Н. Калдор, П. Ромер, Р. Лукас) розглядали заощадження населення як базу формування інвестиційних ресурсів банків, яка забезпечує перехід від короткострокового фінансового посередництва до стратегічно орієнтованої моделі банківського розвитку. Відповідно до теорії економічного зростання ця база детермінує темпи нагромадження капіталу, активність інноваційної діяльності, структурну модернізацію економіки та підтримання довгострокової фінансової стабільності. Акумуляовані депозити домогосподарств слугують джерелом фінансування реального сектору економіки, інфраструктури, інноваційних проєктів, що забезпечує безперервність процесу відтворення та сприяє економічному зростанню. У цьому контексті стійкість банківської системи набуває системного характеру, оскільки ґрунтується на взаємозалежності фінансового посередництва, заощаджень населення та розвитку національної економіки.

Науковці, що представляють теорію фінансового посередництва (Е. Шоу, Р. МакКіннон, Дж. Стігліц, Ю. Фама, Ф. Дибвіг та ін.), розглядають банки як інститути трансформації: у процесі перетворення коштів населення в консолідовані фінансові ресурси, банки здійснюють трансформацію строків, масштабів і ризиків заощаджень, мінімізують трансакційні та ризикові витрати, забезпечують ефективний перерозподіл капіталу в економіці.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Представники наукової школи соціально орієнтованої економіки (В. Ойкен, В. Рьопке, О. Рюстов, А. Мюллер-Армак) і теорії фінансової інклюзії (А. Сен, Р. Таунсенд, Л. Клаппер, Дж. Стігліц та ін.) розглядають заощадження домогосподарств як механізм їх інтеграції у фінансову систему, що зумовлює підвищення фінансової грамотності, зниження соціально-економічних ризиків та зміцнення соціального підґрунтя банківської стабільності.

Як показало наше дослідження, більшістю представників існуючих теоретичних концепцій заощадження населення інтерпретуються здебільшого як однорідний і кількісно вимірюваний фінансовий ресурс, а фінансова поведінка домогосподарств визначається насамперед рівнем їх доходів, відсотковими ставками й макроекономічними умовами. Навіть у рамках теорій інституційної та поведінкової економіки науковцями робиться акцент передусім на довірі та психологічних чинниках як визначальних характеристиках депозитної активності домогосподарств і останні не розглядаються, як самостійні структуроформуючі детермінанти фінансової стійкості банків.

На наше переконання, це суттєво обмежує можливості пояснення коливання обсягів ресурсної бази банків у періоди невизначеності, як то: фінансових криз, інформаційних шоків, системної нестабільності та ін., коли поведінка домогосподарств набуває домінуючих рис, а класичні фінансові стимули втрачають своє визначальне значення.

Таким чином, незважаючи на потужний масштаб і різновекторність теоретичних напрацювань науковців із цієї проблематики, існуючі підходи, на наш погляд, не повністю враховують специфіку формування ресурсів домогосподарствами та їх функціонування в умовах сучасного максимально нестабільного середовища, а, відтак – не дають можливості дослідити механізми перетворення суспільних очікувань і довіри в конкретні параметри фінансової стійкості банківської системи.

На нашу думку, інституційно-біхевіористичний підхід дозволить розглядати заощадження не лише як статичний кількісний елемент ресурсної бази банків, а як активну складову фінансової системи, чутливу до змін інституційного середовища, інформації, політичних, соціальних, економічних очікувань, що особливо актуально в умовах високого рівня нестабільності. Тож, відповідно до згаданого підходу, виділимо ще три функції заощаджень домогосподарств, які у своїй сукупності формують нову аналітичну рамку нашого дослідження.

1. Поведінково-інституційна функція концептуально закріплює визначений нами авторський підхід, пов'язуючи заощадження домогосподарств передусім із довірою, очікуваннями та соціальними нормами, тобто із психологічними мотиваціями, а не тільки з відсотковими ставками. За такого підходу поведінково-інституційна функція пояснює особливості формування параметрів ресурсної бази банківських установ, зокрема її валютної структури, строковості, стабільності тощо; через матеріалізацію в обсягах та структурі вкладень здатна транслювати банкам колективні очікування, рівень страху, довіри та базується на засадах обмеженої раціональності й інституційної обумовленості фінансових рішень домогосподарств. Ми пропонуємо розглядати депозити населення як поведінково-інституційний актив банку, цінність якого визначається не суто фінансовими параметрами, а і стійкістю довіри та очікувань вкладників. Цим самим у дослідження фінансових ресурсів банківських установ ми включаємо категорії нефінансового характеру – репутацію, довіру, суб'єктивне сприйняття ризику тощо. В умовах нестабільності саме ці категорії пояснюють асиметричну реакцію банківської системи на виклики, наприклад, коли спостерігаємо різке скорочення вкладень у разі краху інституційної довіри або інертність вкладень в умовах помірних криз. Насамкінець зауважимо, що ця функція характеризує заощадження домогосподарств як ресурс, що визначає не лише обсяг, але й усю архітектуру фінансової стійкості банківських установ.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

2. Регуляторно-сигнальна функція характеризує заощадження домогосподарств як важливий індикатор розвитку банківської сфери. Так, динаміка, структура та описані при характеристиці попередньої функції поведінкові параметри депозитів фізичних осіб, відображають зміни в рівні довіри до банків, сигналізують про виникнення та накопичення системних ризиків ще до їх відображення у фінансовій звітності, слугують превентивним індикатором появи паніки та потенційного зниження фінансової стійкості банківських установ. Найбільшу сигнальну цінність, на наше переконання, мають саме біхевіористичні параметри динаміки депозитів, а саме: частота пролонгацій договорів, частота запитів на дострокове зняття коштів, зміна строковості, переорієнтація на іноземну валюту і т. ін., а не їхній абсолютний обсяг. Вчасно отримані сигнали дозволяють банкам коригувати нормативи ліквідності, застосовувати відповідні викликам інструменти комунікаційної політики тощо, забезпечуючи тим самим фінансову стійкість банківської системи. Таким чином, заощадження домогосподарств трактуються нами не просто як пасив балансу банківської установи, а як важливий внутрішній інформаційний елемент у системі її фінансової безпеки, покликаний здійснювати превентивну діагностику й реагувати на виклики на випередження, а отже, уникати зайвих фінансових втрат при роботі з наслідками банківських криз.

3. Антициклічна функція відображає здатність заощаджень домогосподарств формувати фінансові ресурси банків залежно від конкретної фази економічного циклу та рівня невизначеності. Наприклад, в періоди фінансових криз, економічної нестабільності та інших явищ, тобто в умовах підвищеної невизначеності, домогосподарства збільшують норму заощаджень, диверсифікують їх, приділяють більшу увагу банківським інструментам, навіть якщо відсоткові ставки за вкладаннями є досить низькими. Це означає, що депозити фізичних осіб стають активним інструментом стабілізації банківської ліквідності, оскільки їх притік здатний хоча б частково компенсувати зменшення обсягів міжбанківського кредитування, зовнішніх кредитів та депозитів юридичних осіб. Навпаки, в періоди економічного піднесення та зниження рівня невизначеності, населення використовує заощадження на споживання та схильне інвестувати ресурси поза банківським сектором. Розуміння цих процесів дає можливість банківській системі пом'якшувати амплітуду коливань обсягів фінансових ресурсів у різні періоди, нарощуючи чи як мінімум зберігаючи їх обсяг у періоди системних криз. У науковій літературі ациклічність пов'язується з регуляторними нормами, інструментами грошово-кредитної політики тощо, тоді як у нашому дослідженні вона має пряму кореляцію з поведінковими реакціями домогосподарств на ризики та невизначеність. На завершення зазначимо, що ця функція розкриває можливість адаптації банківської системи до макроекономічних шоків в умовах нестабільності.

Виділення нами трьох функцій істотно розширює класичне трактування ролі заощаджень домогосподарств у формуванні фінансових ресурсів банківських установ та забезпеченні їхньої фінансової стійкості, оскільки розглядає заощадження як поведінково детерміновану та інституційно імплементовану складову фінансової архітектури банків.

У сучасних умовах політичної і економічної невизначеності, з чого випливають нестабільність фінансових ринків, зміна моделей поведінки домогосподарств, підвищений рівень їх інформаційної чутливості й т. ін., особливої ваги набуває практичне завдання формування стійкої депозитної бази банківських установ. Традиційні стратегії та методи залучення фінансових ресурсів домогосподарств, засновані передусім на цінових стимулах, у таких умовах виявляються недостатньо дієвими. Через це особливого значення набувають поведінкові та інституційні механізми впливу й пов'язані з ними відповідні

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

стратегії та методи залучення фінансових ресурсів населення. На наше переконання, саме вони здатні забезпечити не тільки зростання обсягів депозитної бази, а і її більшу стабільність. Це означає перехід банківських установ від моделі негайного реагування на виклики до системи превентивного й адаптивного управління фінансовими ресурсами.

Оскільки заощадження домогосподарств є не тільки джерелом фінансування, а й інструментом пом'якшення коливань на фінансовому ринку, каналом поширення довіри й генерації очікувань, показником формування і накопичення ризиків, логічно припустити, що управління їх залученням не може обмежуватися методами відсоткової політики. Відсоткова ставка є лише одним із інструментів залучення фінансових ресурсів, у той час як визначальну роль у цьому процесі відіграють поведінка домогосподарств (детермінована рівнем інституційної довіри, сприйняттям ризиків тощо) та якісні показники комунікаційного середовища. Отже, на наш погляд, з метою забезпечення стабільності у формуванні депозитної бази банківських установ, необхідно для початку здійснити перехід від переважно відсоткового механізму конкуренції між банками до ефективної системи керування очікуваннями й мотиваціями вкладників. Йдеться про розробку й обґрунтування інституційно-біхевіористичної стратегії залучення ресурсів домогосподарств, яка б враховувала вплив соціально-економічних, інституційних, психологічних та ін. факторів на забезпечення ліквідності та фінансової стійкості банківських установ в умовах нестабільності.

Під інституційно-біхевіористичною стратегією в даному дослідженні розуміється концептуальний довгостроковий план дій банківської установи, що включає використання фінансових інструментів та механізмів поведінкового впливу на сприйняття вкладниками ризику, їх очікування, довіру, мотиваційні установки тощо, враховує параметри інституційного середовища й орієнтований на забезпечення нормативної і поведінкової ліквідності банківських установ в умовах невизначеності.

Згідно із вищезапропонованими трьома функціями заощаджень домогосподарств, виділимо відповідні їм стратегії другого порядку (підпорядковані загальній інституційно-біхевіористичній стратегії), орієнтовані на залучення фінансових ресурсів (рис. 1).

Почнемо з антициклічної функції. Стратегіями, здатними реалізувати дану функцію, ми бачимо: 1) власне антициклічну стратегію керування депозитами; 2) стратегію адаптивного управління строками вкладень; 3) стабілізаційну стратегію управління депозитами в умовах підвищеного рівня невизначеності. Перша з них вирішує проблему управління заощадженнями залежно від фази економічного розвитку; друга – управління структурою заощаджень; третя – управління стійкістю поведінкових реакцій вкладників під час шоків ситуацій на ринку. У сукупності всі три стратегії представляють комплексну систему керування депозитами, що забезпечує макроекономічну адаптивність банківської установи, структурну гнучкість вкладень і поведінкову стабільність домогосподарств.

Власне антициклічна стратегія керування депозитами – це проактивний довгостроковий план дій банківської установи обґрунтований відповідно до реальної макроекономічної кон'юнктури, прогнозованої волатильності ринку й очікувань населення, коли банк не просто реагує на динаміку вкладень, а моделює її, активізуючи механізми акумулювання фінансових ресурсів в умовах зростання невизначеності і вживає профілактичних заходів задля запобігання відтоку капіталу під час економічних спадів. Такий підхід згладжує циклічність депозитної бази на тривалому часовому проміжку, адаптуючи її до макроекономічних шоків.

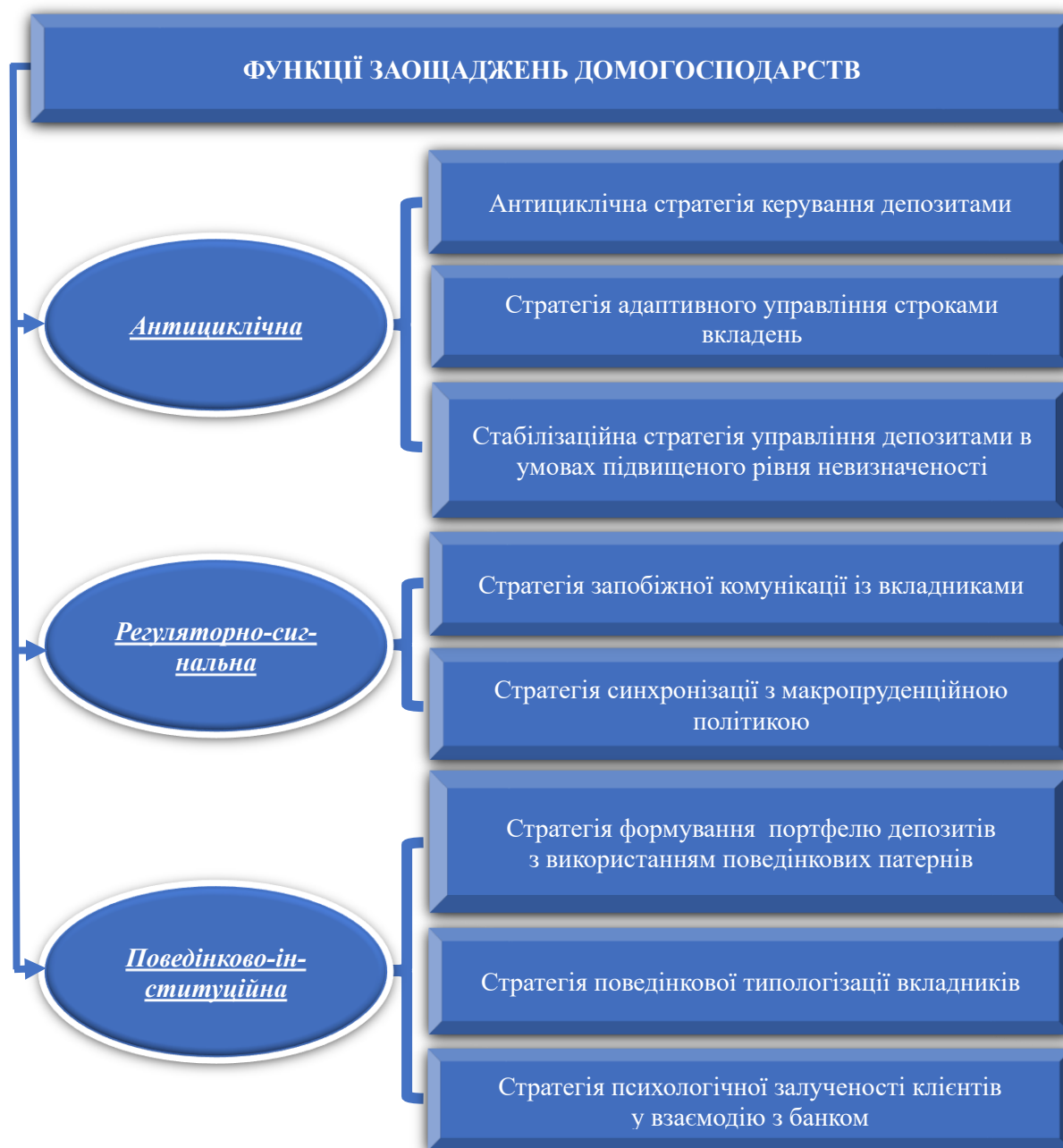

Рис. 1. Стратегії залучення ресурсів домогосподарств у межах інституційно-біхевіористичного підходу

Джерело: розроблено автором.

Стратегія адаптивного управління строками вкладень орієнтована на оптимізацію структури пасивів, тобто співвідношення між довгостроковими і поточними зобов'язаннями банківської установи з урахуванням мінливої поведінки домогосподарств, що забезпечує ліквідність і стабільність її функціонування через гнучку строкову трансформацію. Політика банку насамперед має бути спрямована на управління ризиками дострокового вилучення депозитів, наприклад, наданням клієнтові часткового доступу до фінансових ресурсів тощо. Забезпечення подібної варіативності умов депозитних договорів поєднує інтереси населення (дохідність вкладень) і банківських установ (стабільна ресурсна база, збалансована структура пасивів, прогнозованість руху грошових коштів, мінімізація ризиків розривів ліквідності та ін.).

Стабілізаційна стратегія управління депозитами в умовах підвищеного рівня невизначеності використовується, переважно, в періоди шоків ситуацій і спрямована на формування психологічної стійкості вкладників шляхом налагодження і реалізації безперервної ефективної комунікації з ними. Банківська установа через відкритий доступ до аналітичних матеріалів, сервіси моніторингу вкладень у режимі онлайн тощо здійснює цілеспрямовану політику, орієнтовану на демонстрацію прозорості діяльності, фінансової надійності, передбачуваності умов обслуговування та формування відчуття безпеки вкладників, що дозволяє зберегти ядро лояльних клієнтів і утримати депозитну базу навіть в умовах системних фінансових шоків. Навпаки, відсутність чи недостатній обсяг інформації для вкладників загрожує неадекватною реальній ситуації надмірною реакцією на потенційні ризики. Тому має бути забезпечений симетричний доступ до інформації, з одного боку, банківської установи, з іншого – її клієнтів. У підсумку відзначимо, що стабілізаційна стратегія управління депозитами в умовах підвищеного рівня невизначеності реалізується в умовах турбулентності і спрямована на обмеження негативних наслідків панічної поведінки вкладників для банківської установи.

Стратегіями, що відповідають регуляторно-сигнальній функції заощаджень домогосподарств, на нашу думку, можуть бути: 1) стратегія запобіжної комунікації із вкладниками; 2) стратегія синхронізації з макропруденційною політикою. Перша з них працює на рівні вкладників і вирішує проблему формування довіри й нівелювання панічних настроїв; друга – на інституційному рівні, знижуючи рівень вразливості банківської системи в цілому. У комплексі обидві стратегії здатні забезпечити багаторівневу стабілізацію ресурсної бази банківського сектору через збіг очікувань вкладників із характеристиками фінансової стійкості банківської системи на державному рівні.

Стратегія запобіжної комунікації із вкладниками означає превентивне керування інформаційним середовищем. На відміну від охарактеризованої вище стабілізаційної стратегії управління депозитами в умовах підвищеного рівня невизначеності, що має яскраво виражену антикризову спрямованість, призначення даної стратегії полягає у формуванні сприятливого і стійкого інформаційного фундаменту в стабільних умовах функціонування, до настання криз. Її цілями є недопущення генерування панічних очікувань, оскільки довіра вкладників формується, у тому числі через відповідність управлінських рішень проголошеним принципам, регулярність і передбачуваність комунікаційної політики. На показники ліквідності банківської установи дана стратегія впливає опосередковано, завдяки зниженню імовірності інформаційних шоків.

Стратегія синхронізації з макропруденційною політикою передбачає узгодження пріоритетів депозитної політики конкретної банківської установи з макропруденційною політикою держави, що дозволяє уникнути конфлікту інтересів на мікро- і макрорівнях. При такому підході депозитна база трактується як складова частина макропруденційної архітектури, а не просто ресурс конкретного банку.

Слід відзначити, що, особливо в умовах нестабільності, виникає неузгодженість між цими двома рівнями. Так, політика банків здебільшого орієнтована на зниження вартості ресурсів і забезпечення власної ліквідності (тобто має короткострокові орієнтири), у той час як макропруденційна політика – на мінімізацію ризиків та підтримання стабільності на рівні всієї банківської системи в довгостроковій перспективі. Подібні розбіжності можуть виникати і стосовно концентрації короткострокових ресурсів, коли регулятор прагне до стійкої строкової структури депозитів, а банки орієнтовані на короткострокові депозити через їх більшу привабливість для клієнтів. З іншого боку, банки володіють опцією швидшої реакції на зміну поведінки вкладників, ніж регулятор, який у своїх оцінках зорієнтований насамперед на формальні показники й застосування макропруденційних інструментів має триваліший часовий лаг. З огляду на вищевикладене, синхронізація

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

політик на мікро- і макрорівнях є доцільною і обґрунтованою. Інструментами реалізації даної стратегії є постійний моніторинг поведінкових індикаторів зняття депозитів, управління їх строковою структурою, координація дій банківських установ із вимогами регулятора щодо ліквідності та ін.

Стратегіями, здатними втілити поведінково-інституційну функцію заощаджень домогосподарств, ми вбачаємо: 1) стратегію формування портфеля депозитів з використанням поведінкових патернів; 2) стратегію поведінкової типологізації вкладників; 3) стратегію психологічної залученості клієнтів у взаємодію з банком.

Стратегія формування портфелю депозитів із використанням поведінкових патернів покликана забезпечити імплементацію передбачуваної поведінки вкладника в саму архітектуру фінансових продуктів. За такого підходу об'єктом управління стає сформована банком пропозиція продуктів (у межах якої клієнт робить свій вибір), а не зовнішнє інформаційне поле або зовнішні обмеження, встановлені регулятором. Це зменшує вплив ситуативних раптових рішень домогосподарств на депозитну базу банку. Останній, у свою чергу, сам формує параметри поведінки вкладників, а не просто реагує на них. Підґрунтям стратегії є особливість домогосподарства, як суб'єкта з обмеженою раціональністю при прийнятті рішень, наявністю когнітивних упереджень, посиленою реакцією на короткострокові сигнали та схильністю до соціального наслідування.

Ця стратегія передбачає формування пропозиції депозитних продуктів, які відповідають типовим моделям прийняття рішень. Наприклад, важливим у цьому контексті є спрощення вибору, оскільки велика кількість альтернативних варіантів зумовлює відкладення рішень, посилює хаотичність дій і тривожність. Навпаки, обмежена пропозиція, прості й послідовні опції посилюють у вкладника відчуття контролю над ситуацією, а, значить, зменшують імовірність імпульсивної поведінки. Іншим поведінковим патерном, із яким важливо рахуватися, є той, що людині властиво переоцінювати поточні вигоди порівняно з майбутніми, у зв'язку з чим формується ризик дострокового вилучення коштів. Отже, банку треба сформулювати пропозицію, привабливу в довгостроковій перспективі, наприклад: поетапне накопичення бонусів, поступове збільшення вигоди з візуалізацією можливого прогресу тощо. Для мінімізації прояву імпульсивних реакцій, доцільно використовувати опції за замовчуванням (автоматична пролонгація депозитів, збереження умов строкового договору і т. ін. за умови активної відмови клієнта). Така раціонально спроектована банківською установою архітектура вибору стимулює певні поведінкові патерни вкладників і забезпечує свою власну фінансову стійкість.

Стратегія поведінкової типологізації вкладників передбачає сегментацію клієнтів не лише за класичними в таких випадках демографічними характеристиками чи рівнем доходів, а й за рівнями довіри, тривожності, сприйняттям ризиків тощо. Стратегія базується на розумінні, що відтік коштів із депозитних рахунків населення обумовлюються передусім суб'єктивною реакцією на невизначеність. Тому дана типологія клієнтів дозволяє оцінити потенційну поведінкову стабільність вкладників у стресових умовах, визначити ядро найбільш лояльних клієнтів, точніше спрогнозувати обсяг відтоку капіталу в періоди турбулентності, змодельовати сценарії мінімізації наслідків коливань, забезпечити керованість грошових потоків. Оцінка поведінкової стабільності здійснюється за допомогою використання відповідних психометричних методів, а також збору і аналізу банками фактичних даних щодо реакції вкладників на шоки в минулому, частоти дострокових розірвань депозитних договорів, швидкості переключення на альтернативні варіанти тощо. Важливою є концентрація зусиль банків на роботі з найбільш чутливими групами клієнтів, а не з усередненою клієнтською базою, оскільки диференційована політика утримання ресурсів дає кращі результати й знижує відповідні витрати банківських установ.

Стратегія психологічної залученості клієнтів у взаємодію з банком спрямована на формування довготривалих соціально-психологічних зв'язків вкладників із банком, тобто глибинну інтеграцію з банківською установою, яка сприймається не просто як суб'єкт, що здійснює розміщення коштів, а як важлива складова фінансової діяльності домогосподарства. Стратегія базується на концепції соціальної включеності економічної поведінки, згідно з якою рішення суб'єктів економічних відносин інтегровані в систему соціальних зв'язків, правил та ідентифікацій. У такому випадку детермінантами фінансової поведінки клієнтів є не лише розрахунок потенційної вигоди, а й відчуття партнерства, спільні цінності, довіра, лояльність тощо. Можна виділити, як мінімум, чотири аспекти даної стратегії: 1) когнітивний (банк сприймається в якості передбачуваного стабільного елемента власної фінансової системи домогосподарства); 2) психоемоційний (позитивний емоційний зв'язок клієнта з банківською установою); 3) біхевіористичний (готовність продовжувати співпрацю з банком, попри наявність альтернативних варіантів, тобто лояльність клієнтів); 4) етичний (повага банку до автономії вкладників, прозорість умов співпраці, відсутність поведінкових маніпуляцій). Реалізація стратегії здійснюється шляхом формування персоналізованих пропозицій, зокрема інтегрованих у важливі життєві події клієнтів, довгострокової програми співпраці, врахування і підкреслювання соціальної значущості вкладників. Чим глибшою є інтеграція банку в щоденні фінансові рішення клієнтів, тим із меншою імовірністю вони поводитимуться імпульсивно в умовах інформаційних вкидань. Це означає формування ядра надійних лояльних клієнтів, депозити яких формують критично важливі обсяги фінансових ресурсів банків у періоди підвищеного рівня невизначеності. Важливо розуміти, що ця стратегія не може бути сформована разовими діями, це – результат послідовної постійної взаємодії, яка перетворює інституційні відносини в позитивний персоналізований досвід.

Загалом інституційно-біхевіористична стратегія і підпорядковані їй стратегії другого порядку в комплексі формують системну управлінську рамку, багаторівневу модель резильєнтності ресурсної бази банківських установ, яка характеризується структурною узгодженістю, антикризовою адаптивністю, інституційною легітимністю та поведінковою стабільністю домогосподарств. Запропоновані стратегії відображають різні рівні впливу банківської установи на формування фінансової бази (внутрішня депозитна політика, зовнішня політика регулятора, врахування поведінкових реакцій вкладників), що дозволяє трактувати залучення коштів домогосподарств не просто як фінансово-технічний процес, а як складну інституційно-поведінкову взаємодію банків, вкладників і регулятора. Імплементация даних стратегій, на наше переконання, здатна забезпечити керування депозитних потоків, зниження поведінкової волатильності ресурсів, оптимізацію структури зобов'язань банків, а також трансформує класичну модель депозитної політики в більш адаптивну і превентивну, що сприяє зміцненню фінансової стійкості банківських установ.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження показало, що наукові пошуки щодо ролі заощаджень населення у формуванні ресурсної бази банківських установ, незважаючи на їхню різновекторність здебільшого сконцентровані на кількісних параметрах фінансових ресурсів банків і, відповідно, економічних факторах їх формування. В нинішніх умовах підвищеного рівня невизначеності це помітно звужує можливості трактування поведінки вкладників і відповідної даній поведінці динаміки депозитної бази банків. У зв'язку з цим, ми вважаємо за доцільне використання інституційно-біхевіористичного підходу, який розглядає заощадження населення як інституційно та поведінково зумовлену складову фінансової системи. Важливим нами вбачається також поглиблення трактування ролі заощаджень домогосподарств у формуванні фінансових ресурсів банківських установ, а значить і розширення аналітичної рамки дослідження, за рахунок виокремлення трьох функцій: поведінково-інституційної, регуляторно-сигнальної і антициклічної.

Запропонована в статті концепція інституційно-біхевіористичної стратегії, яка включає систему підпорядкованих стратегій, за умови ефективного втілення на практиці, на нашу думку, забезпечить перехід від моделі депозитної політики, що реагує на виклики до активної системи управління фінансовими ресурсами, здатної діяти на упередження.

Перспективні напрями досліджень мають бути спрямовані на розробку методик кількісного вимірювання поведінкових параметрів формування депозитних ресурсів банківських установ, механізмів практичного впровадження інституційно-біхевіористичних стратегій у реалізації депозитної політики та побудову економіко-математичних моделей, де б у систему управління фінансовою стійкістю банків було інтегровано інституційні та психологічні фактори, що має непереоцінене значення в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Bagehot W. *Lombard Street: A Description of the Money Market*. New York : Scribner, Armstong & Co, 1873. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/meltzer/baglom62.pdf>.
2. Brunner K. A schema for the supply theory of money. *International Economic Review*. 1961. Vol. 2, № 1. P. 79–109.
3. Shaw E. S. *Financial Deepening in Economic Development*. New York : Oxford University Press, 1973. DOI: <https://doi.org/10.2307/2978421>.
4. Friedman M., Schwartz A. J. *A monetary history of the United States, 1867-1960*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1963. URL: <https://archive.org/details/monetaryhistoryo0000fric>.
5. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Decision, probability, and utility: Selected readings* / ed. by P. Gärdenfors, N.-E. Sahlin. University Press, 1988. P. 183–214. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511609220.014>.
6. Meltzer A., Goodhart C. A. E. *A History of the Federal Reserve. Macroeconomic Dynamics*. 2005. Vol. 9, № 2. P. 267–275. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1365100505040083>.
7. Ricardo D. *On The Principles of Political Economy and Taxation*. 1st ed. London : John Murray, 1817. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=cUBKAAAAYAAJ>.
8. Tobin J. Liquidity Preference as Behavior Towards Risk. *The Review of Economic Studies*. 1958. Vol. 25, № 2. P. 65–86. DOI: <https://doi.org/10.2307/2296205>.
9. Веблен Т. Теорія дозвільного класу / пер. з англ. Київ : Знання, 1998. 247 с.
10. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / реф.-уклад. В. М. Фещенко ; Асоціація українських банків. Київ, 1999. 189 с.
11. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. О. Васильєва та ін. ; наук. ред. Є. Литвин. Київ : Port-Royal, 2001. 594 с.

References

1. Bagehot, W. (1873). *Lombard Street: A description of the money market*. Scribner, Armstrong & Co. <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/meltzer/baglom62.pdf>.
2. Brunner, K. (1961). A schema for the supply theory of money. *International Economic Review*, 2(1), 79–109. <https://doi.org/10.2307/2525588>.
3. Shaw, E. S. (1973). *Financial deepening in economic development*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.2307/2978421>.
4. Friedman, M., & Schwartz, A. J. (1963). *A monetary history of the United States, 1867–1960*. Princeton University Press. <https://archive.org/details/monetaryhistoryo0000fric>.
5. Kahneman, D., & Tversky, A. (1988). Prospect theory: An analysis of decision under risk. In P. Gärdenfors & N.-E. Sahlin (Eds.), *Decision, probability, and utility: Selected readings* (pp. 183–214). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511609220.014>.
6. Meltzer, A. H., & Goodhart, C. A. E. (2005). A history of the Federal Reserve. *Macroeconomic Dynamics*, 9(2), 267–275. <https://doi.org/10.1017/S1365100505040083>.
7. Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation* (1st ed.). John Murray. <https://books.google.com.ua/books?id=cUBKAAAAYAAJ>.
8. Tobin, J. (1958). Liquidity preference as behavior towards risk. *The Review of Economic Studies*, 25(2), 65–86. <https://doi.org/10.2307/2296205>.

9. Veblen, T. (1998). *Teoriia dozvilnoho klasu [The theory of the leisure class]* (Trans. from English). Znannia.

10. Keynes, J. M. (1999). *Traktat pro hroshovu reformu. Zahalna teoriia zainiatosti, protsenta ta hroshei [A tract on monetary reform. The general theory of employment, interest, and money]* (V. M. Feshchenko, Ed.; Association of Ukrainian Banks). Kyiv.

11. Smith, A. (2001). *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii [The wealth of nations. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations]* (O. Vasylieva et al., Trans.; Ye. Lytvyn, Ed.). Port-Royal.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2025

UDC 336.7:330.567.2

Vladyslav Zelenskyi

Postgraduate Student at the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: vzelenskiy@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5305-9482>

HOUSEHOLD SAVINGS IN THE SYSTEM OF BANK FINANCIAL RESOURCE FORMATION: THE ROLE AND STRATEGIES FOR ATTRACTING THEM

This article presents a comprehensive study of the role of household savings in the formation of banks' financial resources in the context of current challenges. A review of existing academic approaches has shown that various schools of thought including classical, neoclassical, Keynesian, post-Keynesian, behavioural, monetarist, institutional, as well as theories of financial inclusion, financial intermediation and economic growth, recognise household savings as an important component of banks' resource base, a source of investment resources and a factor in ensuring financial stability.

It has been established that, within classical scientific approaches, household savings are interpreted primarily as a quantitatively measurable resource, the formation of which is determined by income levels, interest rates and general macroeconomic conditions. However, in the current environment of high uncertainty, the growing role of behavioural factors and information shocks, such approaches are insufficient to explain trends in the dynamics of banking institutions' deposit base indicators.

The author justifies the appropriateness of using an institutional-behavioural approach, which allows savings to be viewed as an active component of the financial system, sensitive to changes in the institutional environment, as well as to the level of trust, expectations and subjective perception of risk by households. Within the framework of this approach, it is proposed to expand the functional interpretation of household savings by identifying three new functions: behavioural-institutional, regulatory-signalling and countercyclical. It has been demonstrated that these functions help to explain the mechanism by which socio-economic expectations are transformed into parameters of financial stability for banking institutions, as well as to reveal their role in shaping the behavioural liquidity of banks.

Based on the proposed approach, this article develops a concept for an institutional-behavioural strategy to mobilise the public's financial resources, which involves combining financial instruments with mechanisms for managing depositors' expectations, trust and behavioural responses. A number of second-order strategies are proposed, which correspond to the behavioural-institutional, regulatory-signalling and countercyclical functions of savings and are aimed at ensuring the structural flexibility, adaptability and stability of banks' deposit bases.

It is expected that the implementation of these strategies, in conjunction with traditional methods of attracting funds, will reduce the behavioural volatility of deposit flows, increase the predictability of banks' liability structures and build a core of loyal depositors. It is emphasised that the transition of banking institutions from a reactive to a preventive model of financial resource management will enhance their financial resilience and ability to withstand macroeconomic shocks.

Keywords: household savings; financial resources of banking institutions; financial stability; deposit base; institutional-behavioural approach; countercyclical function; behavioral-institutional function; regulatory-signaling function; resource attraction strategies.

Fig.: 1. References: 11.